LUNDS UNIVERSITET

Upptecknaren 2013-2014

FOLKLIVSARKIVET | LUNDS UNIVERSITET

Uppteckna ren 2013-2014

FOLKLIVSARKIVET | LUNDS UNIVERSITET

Förord

Lexikon, husdjur och glutenfritt bröd. Folklivsarkivets frågelistor åren 2013-2014
Charlotte Hagström (sid. 4)

Lån och arv. Folklivsarkivets frågelistor åren 2013-2015
Gabi Louisedotter Limbach (sid. 7)

Skånes musiksamlingars verksamhet 2013-14
Patrik Sandgren (sid. 8)

Inkomna handlingar till Folklivsarkivet 2013-2014
Göran Sjögård (sid. 15)

En snål bondmora i Tingsryd
Göran Sjögård (sid. 17)

Det objektiva ögat
Gabi Louisedotter Limbach (sid. 19)

Omslagsfoto: Studentfest i Lund, juni 2013. Fotograf: Patrik Sandgren

Förord

Detta nummer av upptecknaren redovisar Folklivsarkivet med Skånes musiksamlingar åren 2013 och 2014. Det är först under denna period som vi kommit i ordning efter flytten från Villa Holma på Finngatan till Arkivcentrum Syd och i alla avseenden inordnat oss som en självständig infrastrukturenhet på humanistiska fakulteten.

Hösten 2014 slutade Charlotte Hagström på Folklivsarkivet för att bli lektor även i Arkivvetenskap förutom i etnologi som hon varit under flera år. Tjänsten tillsattes med Gabi Louisedotter Limbach som presenterar sig i detta nummer och som började sin anställning den 1 november 2014.

Verksamheten vid Skånes musiksamlingar och vår frågelistverksamhet presenteras och i anslutning till den har vi återgivet en berättelse ur våra samlingar om en snål gumma från forna tiders Tingsryd i Småland. Detta för att visa en annan aspekt på ekonomi än den som undersöks i 2014 års frågelistor och hade titeln, ”Att låna och låna ut” (Luf 241). Snålhet är i vår folktradition en framträdande egenskap hos vissa personer och som återkommande omnämns i våra samlingar.

I samarbete med Institutet för språk och folkminnen publicerades 2014 boken ”Naturen för mig, Nutida röster och kulturella perspektiv” där vi och Lundaetnologer bidragit med artiklar. För att förstärka forskarkontakten har på mitt initiativ inrättats en referensgrupp för Folklivsarkivet. I den ingår professor Lars Berggren, FD Karin Gustavsson, docent Charlotte Hagström, professor Lars-Eric Jönsson och docent Björn Magnusson Staaf som tillsammans företräder etnologi, historia och museologi. Referensgruppen är stadfäst av fakultetsledningen för humaniora och teologi vid Lunds universitet.

Göran Sjögård
Arkivchef

Lexikon, husdjur och glutenfritt bröd. Folklivsarkivets frågelistor åren 2013-2014

CHARLOTTE HAGSTRÖM

Åren 2013 och 2014 sände Folklivsarkivet ut fem frågelistor. Den första av dessa, LUF 237 Uppslagsverk, skickades ut i mars 2013 och gav 75 svar. Den kom till på initiativ av Olof Sundin och Johanna Rivano-Eckerdal, båda verksamma som forskare inom Biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet. Svaren på frågelistan används i projektet *Encyklopediers trovärdighet i det digitala medielandskapet.*

I listan frågades bland annat om man mindes uppslagsverk från barndomen och i så fall vilka. Flera meddelare berättar om illustrerade läkarböcker som de med skräckblandad fascination försjönk i och som de fortfarande har starka minnen av. De flesta som besvarat listan har idag någon form av uppslagsverk i hemmet, som Nationalencyklopedin och Bra Böckers lexikon. I många fall tycks böckerna mest stå orörda eftersom det upplevs som lättare och snabbare att slå upp saker på nätet. Där är Wikipedia den i särklass vanligaste källan, om än inte den enda som nämns, och några meddelare har själv bidragit med information.

Vidare ställdes frågor om att skaffa och göra sig av med uppslagsverk. Införskaffandet var för många en stor investering som krävde planering och sparande. Det var med glädje man sedan använde sig av dem, för att söka svar på specifika frågor eller för att bläddra och läsa här och där på måfå. Idag upplevs uppslagsverk som har några år på nacken ofta som inaktuella och otillräckliga. Man funderar på att göra sig av med dem men det är inte helt enkelt: yngre släktingar är inte intresserade och det finns heller ingen efterfrågan på begagnade uppslagsverk. Alternativet är att köra dem till återvinningscentralen men det bär emot. Eftersom de är ofta är vackert inbundna och man under årens lopp fäst sig vid dem får de vanligen stå kvar i bokhyllan.

BILD UPPSLAGSVERK

Nästa lista, LUF 238 Djur i hemmet, skickades ut i september 2013. Den handlar främst om sällskapsdjur och anknyter därmed till en tidigare lista, som hette just så och som sändes ut 1987: LUF 178 Sällskapsdjur. Listan Djur i hemmet ingick som en del i dokumentations- och forskningsprojektet Hemmet där Folklivsarkivet samverkar med folkminnesverksamheten vid Institutet för språk och folkminnen, Nordiska museet och Mångkulturellt Centrum.

Det var en populär lista som gav hela 83 svar. Den bestod av sju olika teman: Mitt djur, Att skaffa ett djur, Att ha djur, Djurets utrustning, Djurets namn, Att mista ett djur och Ovälkomna djur i hemmet.

De delar av svaren som anknöt till det sista temat handlade huvudsakligen om skadedjur, som råttor och getingar, och om människor som inte har uppsikt över eller tar ansvar för sina djur, som till exempel hundägare som inte plockar upp bajs eller har hunden kopplad. Under övriga

teman berättades om djur som idag finns i hemmet eller som tidigare funnits. Berättelserna är ofta fulla av glädje och förtjusning och det är uppenbart att djuret som den handlar om intar en central roll för den som skriver. Det, eller ibland de eftersom flera meddelare har fler än ett djur, är en del av familjen och hushållet. Det innebär också att när ett djur dör är det för många en älskad familjemedlem som försvinner. Sorgen och saknaden är stor.

De djur som oftast förekommer i svaren är hundar och katter men här finns också hästar och kaniner, papegojor och marsvin, möss och undulater, ormar och hamstrar och ännu fler. Listan sändes främst ut i dokumentationssyfte och svaren har ännu inte använts i något sammanhang. Ett tänkbart mindre projekt är att göra en jämförelse mellan svaren på denna lista och den som skickades ut i slutet av 1970-talet för att se om, och i så fall hur, förhållningssätten till sällskapsdjur har förändrats.

BILD DJUR I HEMMET

Även nästa lista, LUF 239 Hemmet som sändes ut i februari 2014, ingick i dokumentations- och forskningsprojektet Hemmet. Förutom att Folklivsarkivet skickade ut frågelistan, som var den samma som Folkminnesarkivet i Göteborg och Nordiska museet skickade ut till sina meddelare, anställdes en projektarbetare för att genomföra intervjuer och fotografera på temat hemmet. Även flera av de 73 meddelare som besvarade listan skickade med fotografier från sina hem liksom planlösningar och skisser.

En del av dem var mycket nöjda med sina hem och bodde just så som de önskade. Andra var mindre tillfreds och hoppades kunna byta boende så småningom. Flertalet hade bott på flera olika platser och i olika former av bostäder under livets gång, En och samma persons hem kan skilja sig åt ganska mycket beroende på var i livet man befinner sig. Såväl behov som önskemål varierar beroende på faktorer som ekonomi, antal personer i hushållet, avstånd till släktingar och så vidare.

Till skillnad mot de andra arkiven som skickade ut samma frågelista hade Folklivsarkivet också en särskild sektion om Musik i hemmet. Här berättades bland annat om radiolyssnande, eget musicerande och vaggsånger som sjungits för barnen. Nästan alla som besvarade listan skrev något om detta tema vilket var glädjande eftersom det var ett område som det saknades material om i arkivet.

BILD HEMMET

Den fjärde listan skickades ut i maj 2014 och fick titeln LUF 240 Att inte tåla viss mat. Svaren på den utgör en del av materialet för den doktorsavhandling i etnologi som Meghan Cridland vid Lunds universitet arbetar med. Hennes arbete, som beräknas vara färdigt 2017, handlar om hur allergi och födoämnesintolerans påverkar vardagslivet, såväl för den som måste undvika vissa livsmedel och råvaror som för omgivningen.

Överkänsligheten kan vara mer eller mindre allvarlig och få olika konsekvenser, vilket framgår av svaren: någon riskerar att dö om hon får i sig nötter medan någon annan känner att det

finns mat som han mår sämre och bättre av. Av de 64 svaren är flertalet skrivna av personer som inte har egna erfarenheter av allergier men som har kommit i kontakt med det genom släktingar, vänner eller arbetskamrater. De flesta behöver alltså inte i sin vardag tänka på vad de äter av denna orsak. Frågan om vad som innehåller, gluten, laktos, nötter och så vidare, och hur man ersätter de produkterna eller vilka rätter man ska laga istället, aktualiseras då man ska äta tillsammans med någon som måste undvika dem.

Frågelistan avslutades med temat Kost och hälsa. Här framkom att medvetenheten om vad som är nyttig mat och vilken betydelse kosten har för hälsan är stor bland meddelarna. Kunskapen om vad man borde äta om syftet är att tänka på hälsan finns – fast det betyder förstås inte att man alltid väljer det mest hälsosamma.

BILD MAT

Under sommaren arbetade jag med en femte lista, LUF 241 Att låna och låna ut, som ingår som en del i ett projekt som drivs av etnologen Karin Salomonsson. Lagom till att jag tryckt upp listan, formulerat ett följebrev och adresserat kuvert till alla ca 130 meddelare som ingår i Folklivsarkivets nätverk, slutade jag min tjänst som arkivarie för att tillträda en ny tjänst som lektor i arkivvetenskap. När svaren inkom var det därför inte jag utan min efterträdare Gabi Louisedotter Limbach som läste, registrerade och arkiverade dem. Jag är dock övertygad om att svaren på denna lista är lika intressanta och tankeväckande som svaren på alla de tidigare listor jag haft glädjen och förmånen att ta del av!

Lån och arv. Folklivsarkivets frågelistor åren 2014-2015

GABI LOUISEDOTTER LIMBACH

I november 2014 började jag anställningen som arkivarie vid Folklivsarkivet. En av de första uppgifterna blev att läsa, registrera och arkivera svaren på LUF 241 Att låna och låna ut. 81 svar har inkommit från meddelarnätet. En gemensam nämnare som finns i många av de svar som har strömmat in är att också små lån, oavsett om det gäller ting eller pengar, betyder mycket för våra relationer. Det ekonomiska värdet får inte sällan stå tillbaka för handlingen i sig, att bevilja lån eller neka till det, att återlämna eller inte, och hur handlingen tolkas i relationen mellan långivare och låntagare. Ett väl fungerande lån kan stärka relationen mellan låntagare och långivare medan en utebliven återbetalning, också av en ringa summa, kan splittra eller helt avsluta den. I svaren formas också berättelser om personliga relationer till ting som kan hindra eller försvåra utlån. Flera nämner bilen som exempel på något man inte gärna lånar ut. Orsakerna kan sökas i bilens ekonomiska värde men det framkommer också att den personliga relation man utvecklar till tinget har stor betydelse.

I samband med LUF 241 lade Folklivsarkivet på försök ut ett webbformulär som gjorde det möjligt att besvara frågelistan direkt via nätet. Webbformuläret gjordes tillgängligt via en länk på arkivets nätsidor och inbringade ytterligare fem svar. Metoden med webbformulär är tänkt för kortare svar där man kan välja att vara anonym. Utvecklingsarbetet med webbformulär, där frågelistan är helt omarbetad för ändamålet, kommer att fortsätta på utvalda frågelistor framöver.

I mars 2015 skickades LUF 242 Om arv ut och hittills har 69 svar inkommit till arkivet. Svaren kommer att bearbetas av professor Jonas Frykman som för närvarande arbetar med studier om känslor, ting och familj med arvsskiften i fokus. Flera av svaren vittnar om konflikter och relationer som sätts på sin spets av situationen som, ofta sorgtyngd, kan mota det rationella tänkandet på flykt. Men här finns också positiva berättelser om arvet som gjorde att syskonen kom närmare varandra och om glädjen i att förvalta en minnessak. Svaren berättar också om tingen som en portal till minnet av en saknad vän eller släkting.

Från och med januari 2015 har Folklivsarkivet med Skånes musiksamlingar en sida på det sociala nätverket Facebook. Sidan är tänkt som ett komplement till de nätsidor som Folklivsarkivet har under Lunds universitet. På Facebook informerar arkivet om dokumentationer som utförs, föredrag som kommer att hållas eller annat som är relaterat till arkivets verksamhet.

Skånes musiksamlingars verksamhet 2013-14

PATRIK SANDGREN

OM SAMLINGARNA

2013-2014 har inneburit fortsatt registrering och indexering av en mängd intervjuer och folkmusikupptagningar, utförda runt om i Skåne under 1990-talet av spelmannen och upptecknaren Christer Lundh. Registreringsarbetet beräknas bli färdigt under 2015-16, efter att ha inletts under 2012 i samband med att inspelningarna som gjorts på R-DAT band migrerats till det mer stabila digitala filformatet wav (se Upptecknaren 2011-12: 24).

2014 påbörjades arbetet med att med publicera digitala kopior av visböcker och vistexter som en nedladdningsbar resurs på *Skånes musiksamlingars* hemsida. Både handskrivet och tryckt vismaterial tillgängliggörs. Tryckta arkivalier kommer dock att publiceras endast om upphovsrätten är utslocknad. Tidigare har delar av musiksamlingarnas noter gjort tillgängliga på motsvarande sätt och i framtidsplanerna ligger att även samlingen av skillingtrycken ska finna samma väg.

R-DAT band från Christer Lundh. Skånes musiksamlingar. Foto: Patrik Sandgren.

Under våren 2014 inleddes ett långsiktigt samarbete med kompetensutvecklingsföretaget Gnistbildning AB i Malmö. I syfte att förkovra sin egen personal tog företaget på sig att kostnadsfritt hjälpa till med att klippa upp och formatanpassa musiksamlingarnas redan digitaliserade ljudbandinspelningar av musik och intervjuer, det vill säga dela upp musik och intervjuer i separata mp3-filer för till exempel framtida internetpublicering. Samarbetet initierades med att undertecknad gav personal från företaget en introduktion i format, ljudredigering och indexering.

Skromberga blåsorkester deponerade under 2014 en omfattande samling musiknoter jämte övrigt föreningsmaterial, både innehållande handskrivna och tryckta dokument. Arbetet med registreringen och arkivering av detta kunde glädjande nog slutföras redan under innevarande sommar, bland annat med hjälp av en praktikant. Dokumenten härrör från tiden 1910-1990. Föreningen har aviserat att en andra sändning kan komma att deponeras redan under 2015.

År 2012 inleddes ett samarbete med *Birgit Nilsson Museum* i Båstad, vilket innebar att musiksamlingarna fick uppdraget att digitalisera operasångerskan Birgit Nilssons (1918-2005) efterlämnade analoga videofilmer och ljudband, innehållande bland annat intervjuer och repetitioner (se ibid:25). Projektet fortlöpte under 2013-14 och kommer att fortsätta under åtminstone 2015.

Samtal har inletts med *Skånes spelmansförbund* om att ta emot deras samling av folkmusiknoter. Tidigare har förbundet deponerat sina fältinspelningar hos oss

DOKUMENTATIONS- OCH INSAMLINGSPROJEKT

2014 avslutades ett forskningsprojekt om människors förhållningsätt till naturen – ett samarbete mellan *Folklivsarkivet med Skånes musiksamlingar, Institutet för dialekt och folkminnen och Nordiska museet.* Projektet kröntes med en antologi med titeln Naturen för mig, vilken kom i maj 2014. Undertecknad bidrog med två artiklar omkring ljud och musik med förbindelser till vistelser i naturen. Den ena texten byggda på deltagandeobservationer av musikevenemang kopplade till *Natur och kulturbussen* och den andre utifrån svar som inkommit på utsända frågelistor.

Ett nytt forskningsprojekt – *Hemmet* – startades under 2014 och med samma samarbetspartners som ovan nämnda. I detta har jag varit delaktig i att sammanställa en frågelista som bland annat ställer frågor om musikvanor och musicerande i hemmet, både rörande minnen och aktuella situationer.

I juni 2013 dokumenterades gymnasieutgångar i Lund. Bland annat filmades studenternas åkande på lastbilsflak, ett fenomen som tycks öka och som bland annat ger uttryck för dekor, gester och samtida populärmusik. Även deltagandeobservationer av gymnasieelevernas studentfester gjordes. *Dialekt- och folkminnesarkivet* i Göteborg utförde parallellt en liknande dokumentation i Göteborg omkring fenomenet.

Privat studentfest. Lund, juni 2013. Blåsorkestern "Bleckhornen" spelar. Foto: Patrik Sandgren.

Under 2013 gjorde Folklivsarkivet fortlöpande dokumentationer av "berättaraftnar", i samarbete med *Skånes hembygdsförbund.* I samband med dessa höll musikarkivarien framföranden och presentationer kopplade till aktuella teman som även innehöll musikexempel och musikaliska anekdoter från berörda områden, som exempelvis Göingebygden.

I december 2013 dokumenterades vissångaren och folkmusikern Lennart Tallinger (1921-2014), Tyringe. Lennart hade en stor musikskatt inom sig och var aktiv i samfundet *Visans vänner* under 30-år tid. Han byggde även nyckelharpor. I oktober 2013 dokumenterades Lars Frankell, Staffanstorp, som bland annat spelar i dragspelsduon *Kapell Frankell* tillsammans med sin hustru Gerty Frankell. Lars har sedan lång tid varit engagerad inom folkdans- och folkmusikrörelsen. Han har under de senaste åren skrivit ett flertal egna låtar som han publicerat i egen regi, vilka nu donerats till musiksamlingarna för arkivering.

I juni 2013 respektive juli 2014 dokumenterades *Musik i Sommarkväll* i Ekeby kyrka. Evenemangen motsvarade närmast en "folkmusikmässa". Båda gångerna uppfördes nyskriven musik i folklig stil, komponerad av dragspelaren och vissångaren Mattias Bengtsson från Kabusa, numera bosatt i Ekeby. Mattias uppträder gärna med sångerskan och sångpedagogen Irene Landén, Köpingebro.

UTSTÄLLNINGAR OCH EVENEMANG

I november hade *Folklivsarkivet* 100-års jubileum och Skånes musiksamlingar engagerade *Skånska kören* att stå för musikunderhållningen. Kören som bland annat sjunger skånska visor

Den finska talgoxen

Schottis

Lars Frankell
2001-02-18

Intro

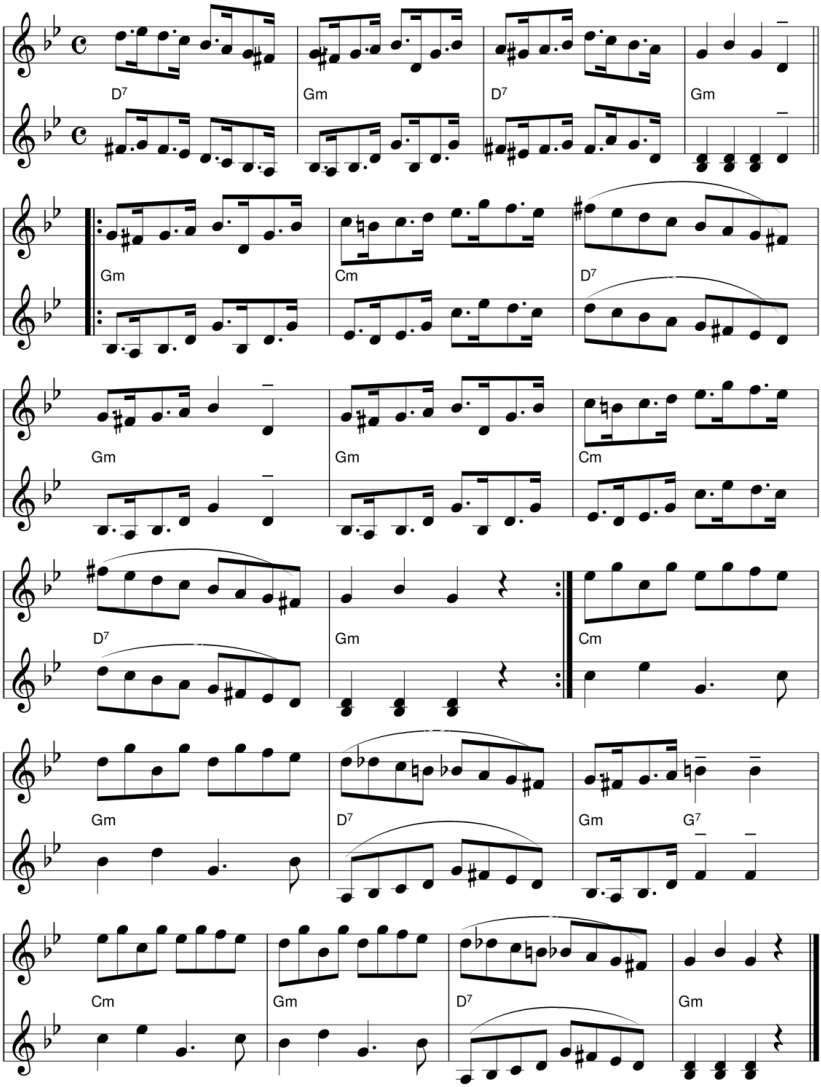

Ur Frankells låtar, Häfte 1.

ur musiksamlingarna, startades i Lund på 1990-talet av bland andra Christer Lund och Lotta Folkesson. Motsvarande körer finns i dag även i Hässleholm, Ystad och Ängelholm.

Folklivsarkivet med Skånes musiksamlingar har medverkat på *Arkivens dag* på *Arkivcentrum Syd (ACS)* under både 2013 och 2014. Vid bägge tillfällena har musiksamlingarna haft egen monter samt mediepresentationer med musikmaterial kopplat till utställningarnas teman, ”Flora och fauna” (2013) respektive ”Orostider” (2014). Musiksamlingarna har även ställt ut material på Arkivcentrum Syds vårutställning, samt varit representerat på dess miniutställning *Månadens dokument*.

Musik i Sommarkväll. Ekeby kyrka, juli 2014. Mattias Bengtsson t h. Irene Landén t v. Foto: Patrik Sandgren

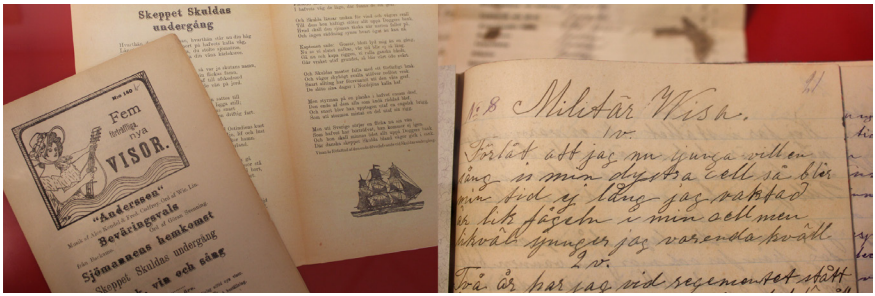

"Orostider". Ur Skånes musiksamlingar. Arkivens dag, ACS, november 2014. Foto. Patrik Sandgren

FÖREDRAG, FÖREVISNINGAR OCH PEDAGOGISKA UPPDRAG

Under 2013 hade jag haft följande föredrag om Folklivsarkivet med Skånes musiksamlingar och dess verksamhet: 26 mars för *Lomma-Burlöv Släkt och folklivsforskare*, 20 maj för folkmusiklinjen på Skurups folkhögskola, 1 oktober för *Staffanstorps släktforskarförening*, 3 oktober för *Hallands hembygdsförbund* (gemensamt med arkivchef Göran Sjögård) och 6 november för *Kävlingebygdens släkt- och folklivsforskare*. Under 2014: 8 mars för Hardeberga åldermansgille, 12 april för Skånes arkivförbund samt 14 oktober för Helsingborgs släktforskarförening. De två sist nämnda återigen gemensamt med Göran Sjögård.

Arkivcentrum Syd anordnar föredragsserien *Onsdagscafé*, vilken jag är med och planerar som sittande representant i ACS:s grupp för utåtriktat arbete. Föredragshållarna är både interna och externa och ämnena har huvudsakligen en kulturhistorisk profil med en tydlig koppling till arkivmaterial. Jag höll föredrag den 17 april 2013 tillsammans med *Biologiska museernas* chef Lars Lundquist om *Beckasinen i folktro och verklighet* samt den 16 oktober med Sigvard Svensson, dito Biologisk museerna, med föredraget *"Svamparna äro ett strövande pack…"*. Under 2014 höll jag 5 februari ett föredrag tillsammans med kollegor från *Regionarkivet, Skånes arkivförbund* och *Universitetsarkivet* under titeln *Inte bara kyrkböcker*, vilket riktade sig till släktforskare, och den 10 december hade jag själv föredraget *Baltiska utställningen ur ett musik- och underhållningsperspektiv* med anledning av att 100-år förflutit sedan *Baltiska utställningen* i Malmö.

Tillsammans med mina arkivkollegor har vi haft förevisningar och varit resurspersoner för grundkursen i etnologi - under uppgiften "Spår" - vilken går ut på att studenterna konstruerar en berättelse omkring ett föremåls sociala och kulturella händelseförlopp. Vi har även varit instruerande för masterstudentera i arkivvetenskap (inriktning museum), vilka under vår ledning gjort examensutställningar på Arkivcentrum Syd i juni månad, som stått över sommaren.

Jag har under 2013 och 2014 undervisat och examinerat på delkursen *Swedish music* inom etnologins internationella kurs *Swedish Society and Everyday Life*. Jag har även undervisat på etnologins grundkurs inom delkursen *Folklore och berättande*, närmare bestämt på momentet *Musik och berättande* där studenterna ska undersöka och analyserar politiska och kontrover-

siella musiktexter från igår och idag. Slutligen har jag haft lärartimmar på masterutbildningen i arkivvetenskap där jag föreläst om digitalisering av musik och ljud. I all min undervisning används illustrativt material ur *Folklivsarkivet med Skånes musiksamlingar*.

SAMMANFATTNING

De senaste två åren har kännetecknats av ett utpräglat utåtriktat arbete. *Skånes musiksamlingar* har tillsammans med *Folklivsarkivets* övriga verksamhet synts på publika utställningar, dragits nytta av i föredrag och förvisningar samt inte minst medverkat i forsknings- och utbildningssammanhang. Samtidigt hjälper de nätverk som skapas på *Arkivcentrum Syd* de olika arkivverksamheterna att utvecklas och inspirera varandra; ett tydligt exempel är det lyckade och välbesökta föredragskonceptet *Onsdagscafé*.

Från att min arkivarietjänst tidigare varit 75 % utökades den i oktober 2013 till att omfatta heltid, innefattande utökade förpliktelser omkring *Folklivsarkivets* övriga verksamhet jämte det specificerade arbetet med *Skånes musiksamlingar*.

REFERENSER

Upptecknaren 2011-2012, Folklivsarkivet, Lunds universitet.

Inkomna handlingar till Folklivsarkivet 2013-2014

GÖRAN SJÖGÅRD

Brevsamling från 1928-1929 efter Anna Holmquist. Hon var barnsköterska hos turkiske ambassadören i Stockholm och Belgrad. Hon var född 1904 i Hällbybrunn och avled i Uppsala 1994.

”Släktled från Råbockamöllan” Släktuppgifter för familjen Holmqvist av Anne-Marie Hammarlund.

Martin Jönssons Mekaniska Verkstad, Södra Sandby, Etablerad 1886, Specialité: Maskiner för lantbruket och byggnadsindustrin. Prospekt för produkterna, 1930-talet.

Tidsangivelse: 1858. 1862-1866. 1869-1873. 1878-1879. 1886-1890. 1892. 1893 Till Göteborgs horisont. 1893 till Lunds Horisont. 1895-1899. 1928. 1939. 1941.

Broschyr från AGA Radio 1943 över deras radioapparater
AGA-Baltic AB Stockholm, Lidingö

Husmoderns Kortsystem för Hushållet med kokbok av Ida Högstedt
Gåva av Tidningen Husmodern.

Handlingar och korrespondens gällande Finlandsbarnet Allan Asser Karjalainen, född 1937 som togs emot av Johan Andreasson i Ulvstorp, Älvsered år 1944.

Tyskland, Schwänke aus mündlicher überlieferung. Drei Langspielplatten mit Textheft. Authentische Tonaufnahmen 1952-1970 von Johannes Künzig und Waltraut Werner.Tre grammofonskivor LP med folklore och med texthäfte

Kommunikationskarta över Sverige utgiven av Kungl. Generalposstyrelsen, Kungl. Telegrafstyrelsen och Kungl. Järnvägsstyrelsen. Södra delen och norra delen Skala 1:700 000. 1939.

Teckningar från Vellinge av författaren till ”Hur annorlunda då”, folkskolläraren Arthur Larsson Rengs by från Håslöv, Brevlådor, Mor Ola Nels, Pileallé, Döva Benjta, Hvellinge by från söder Teodor Jötte, Lärebarnen vid kyrkan, Gård på Hammars Näs mot Höllviken, Skräddare Unger Stendösen i Södra Åkarp, Skollärare Jönsson med disciplar, Hästhov, Gammal pil, Skomagaren Ballonguppstigning 1895, Gård i västra Hvellinge, Anners Ol’s Ola och vi pojkar på Sostmannabacken, Kretses stubbamölla. Hur annorlunda då : Minnen från ett samhälle på Söderslätt. Lund 1967. Skrifter från Folklivsarkivet, 9,

YvY-fabriken, Ystad, 1920-1945, Handlingar angående tvålfabrikens jubileum 1930, 1935, 1940, 1945

Skåne, Torekov och Hallands väderö. Samling av flaskpost, Brev från givaren medföljer,

Sverige, England, Folklivsarkivets meddelare Thorsten Sjölin, Brevväxling mellan samlare av rakbladsetiketter. H.K.s brev handlar varaktigen om samlandet medan T.S. brev med tiden kommer att handla om allt möjligt. 1970-2000-tal. Han har även lämnat sina dagböcker, delar av sitt bibliotek och andra handlingar till LUF

En snål bondmora i Tingsryd

GÖRAN SJÖGÅRD

TINGSRYD
Acc nr 5254

Landskap:	Småland	Uppteckнat av:	Frans Petersson
Härad:	Konga	Adress:	Smöramåla, Urshult
Socken:	Tingsås	Berättat av:	Britta Nilsdotter
Upptecknings år:	1932	Född år 1852 i Rössmåla, Urshult sn	
		Bodde i Tingsryd året 1878.	
		Död 1929 i Smöramåla, Urshult	

På 1870-talet ägdes en av bondgårdarna i Tingsryd av en mycket snål och hård gumma. En torpare som bodde på ett till hennes gård hörande torp, hade en gång på ett eller annat sätt råkat emot sig väcka hennes stora misshag. För att hon så fort som möjligt kunna bli kvitt sin torpare och hans familj och få torparstugan, i vilken han bodde, utrymd, lät hon taga ut stugans alla fönster, varför torparen med hustru och barn blev nödsakad att under ett par nätter i rad lägra sig inne i en nära torpet befintlig tätbevuxen grandunge. Torparhustrun, som var havande, födde inne i grandungen ett barn. För denna mot den fattiga torparfamiljen visade grymhet blev den rika bondänkan åtalad och fick böta en summa pengar. Mot sina tjänare var hon snål och ogin. En dräng, som hon hade i sin tjänst, försökte en gång att förmå henne att bli bättre stämd mot sitt folk. När han en grå oktobereftermiddag såg henne gående i den till hennes gård hörande trädgården, svepte han en oxhud, som han lånat av en slaktare, om sig, varefter han gick bort till gumman, fattade henne om livet och drog henne ner till den förbigående rinnande Bräkneån och framkommen till åbrädden hotade han att kasta gumman i strömmen, därest hon ej heligt lovade att förbättra husfolkets kosthåll.

Gumman, som trodde att hon fallit i händerna på Skam, lovade under tårar att uppfylla drängens alla önskningar. Några dagar höll hon, genom att ge sina tjänare bättre mat, sitt till drängen givna löfte, men sedan blev hon lika snål och hård som förut. En gång när den här omnämnde drängen skulle elda upp i den i drängkammaren befintliga gråstensspisen, blev han varse en stor bunt sköna fläskkorvar, som gumman hängt på en högt uppe i skorstenen varande ”skiljetunga”. Drängen, som givetvis bra gärna ville sätta sig i besittning av den stora korvbunten, skyndade sig bort till ladugården, där han hämtade ett fång torra ”fårarisakärva” (av fåren avätna björklövskärvar) som han bar in i kammaren och kastade ovanpå spisbrasan. Lågorna från dessa antända kärvar for slickande uppför skorstenens väggar, varefter de antände de färska alekäppar, på vilka korvarna hängde. Så snart som dessa hunnit bli avbrända, föll korvbuntarna ner till drängen, som gömde dem i sin klädeskista. Den snåla gumman sörjde i långa tider bittert efter sina försvunna, till rökning avsedda korvbuntar.

På ett litet torp under Hallaslätt i Urshult socken bodde på 1870-talet en 50-årig man benämnd Ru-Pelle. Denne Ru-Pelle var såväl i Urshult som Tingsås känd som en stor gyckelmakare. En gång, då han jämte ett par andra personer satt på en bierkrog i Tingsryd och drack öl, ingick han och hans dryckesbröder ett sällsamt vad med varandra. Detta vad gick ut på, att Pelle skulle gå in till den snåla bondgumman och försöka tigga 50 öre av henne. Vadet gällde en kanna bier. Lyckades Pelle tigga till sig 50-öringen, skulle hans kamrater bestå bierkannan, men fick Pelle ingen tredaler så skulle han bestå drickat. Ru-Pelle stegade nu in till den stenrika, snåla bondänkan, tog på sig en gudsnådig uppsyn och bad gnällande: ”Snälla goa moå, gen me femti öre te åjna ting (en sak), som ja ä pocknöadå te å skaffa me! Ja våjt ju, att I pläen va åjn läke (hjälpsam människa).” ”Söte lelle Pelle”, jämrade sig gumman, ”nån tocken stoå peng tya ja inte ge de, få si nu, får näavaranes har ja inte så mäet som åjen röå styvå i min äjo”. ”Dä göä inte nåt idag”, menade Ru-Pelle. ”Nån brauska mä an (pengarna) ä dä inte. Ja kan ju bli häa, te moå tya fau igen pengå.” Därvid tog Pelle av sig rocken, varefter han lade sig på en i rummet befintlig soffa, knäppte händerna samman över bröstet och slöt ögonen, allt i andäktig förbidan. Den snåla gumman, som snarast möjligt ville slippa sin våldsgäst, fann sig slutligen föranlåten att skänka Ru-Pelle den begärda summan. Glad över sitt lyckade knep skyndade Pelle tillbaka till sina på bierkrogen väntande dryckesbröder. Han hade vunnit vadet.

En gång skulle Ru-Pelle åtaga sig att tröska råg åt en av sina grannar. ”Ho möet vell du ha i tröskelön?”, undrade grannen. ”Dä bero pau, hodanå råjen ä”, svarade Pelle. ”Ä an bra i ajsen, ä ja nöjdä mä hältena (hälften av den urtröskade rågen), men ä an dauliå, tar ja allåihop.”

Det objektiva ögat

GABI LOUISEDOTTER LIMBACH

I egenskap av nyanställd arkivarie vid Folklivsarkivet med Skånes musiksamlingar har jag blivit ombedd att som en form av personpresentation sammanfatta den pro gradu med titeln *Det objektiva ögat* som jag skrev inom ramen för min magisterexamen. I denna examen från Åbo Akademi i Finland vävde jag samman studier i nordiska språk med historisk inriktning samt isländska och studier i nordisk folkloristik. Uppsatsen behandlar fotografiets representativitet med fokus på dess användning i folkloristiken samt dess arkivaliska behandling i det Folkloristiska arkivet vid Åbo Akademi där jag då arbetade. Ämnesvalet förenade arbetet i arkivet och intresset för fotografi. Nedstående text är dock ingen sammanfattning utan snarare spridda skurar ur arbetet som svetsats ihop.

TUSEN ÅR AV KONST OCH DEN GALOPPERANDE HÄSTEN

En av fotografins barnsjukdomar var de långa slutartiderna som tvingade de avporträtterade att sitta stilla under lång tid. Under sent 1850-tal börjar dock de fotografiska slutartiderna överträffa det mänskliga ögats syn. 1878 inbjöd den välkända landskapsfotografen Eadweard Muybridge en grupp reportrar för att se på, så att det inte skulle bli en fråga om senare manipulation, när han fotograferade och framkallade negativen av en häst i galopp. Hästens rörelsemönster hade under större delen av 1800-talet förbryllat konstnärer, vetenskapsmän och hästälskare. Av tradition avbildades hästen i full galopp med positioner som benämndes ”flying gallop” eller ”rocking-horse” med alla fyra benen utsträckta, medan somliga hävdade att hästar aldrig hade alla benen lyfta från marken samtidigt. Problemet var av vikt för akademiska bildkonstnärer som eftersträvade realism i slutet av ett århundrade som sett introduktionen av såväl impressionism som symbolism. Muybridges fotografier avslutade diskussionerna och fick, menar vissa, inte bara 1800-talets framställningar av hästens rörelsemönster att framstå i felaktig dager utan tusen år av konst på fall.

Berättelsen om den galopperade hästen är inte ovanlig i sammanhang där man skildrar fotografins historia. Eadweard Muybridges fotografiska studier av människors och djurs rörelsemönster ger exempel på ny kunskap som vanns ur fotografins unika förmåga att exakt avbilda spatiala förhållanden och frysa dem i tiden. Denna fotografiska egenskap i kombination med användningar av fotografi inom vetenskapen, exempelvis röntgenfotografi, tycktes skänka kameran ett övermänskligt seende. Kameran tillät sin användare att gå bortom det mänskliga ögats förmåga samtidigt som den endast registrerade vad som fanns framför linsen. Sålunda lät psykologer fotografera sina mentalsjuka patienter i hopp om att finna utmärkande drag för sjukdomar liksom brottslingar fotograferades i avsikt att upptäckta karaktäristiska drag för kriminalitet.

Verklighet, sanning och objektivitet är ord som ofta svävar runt fotografi likt planeternas bana runt solen. En av förklaringarna till detta kan hämtas ur den första boken som illustrerades enbart med fotografier *The Pencil of Nature* av William Henry Fox Talbot som utgavs för första gången 1844. Eftersom fotografi var ett nytt fenomen förklarade han i verket hur bilderna

Copyright, 1878, by MUYBRIDGE.
THE HORSE IN MOTION.
Illustrated by
MUYBRIDGE.
AUTOMATIC ELECTRO-PHOTOGRAPH.
"SALLIE GARDNER," owned by LELAND STANFORD; running at a 1.40 gait over the Palo Alto track, 19th June, 1878.
The negatives of these photographs were made at intervals of twenty-seven inches of distance, and about the twenty-fifth part of a second of time; they illustrate consecutive positions assumed in each twenty-seven inches of progress during a single stride of the mare. The vertical lines were twenty-seven inches apart; the horizontal lines represent elevations of four inches each. The exposure of each negative was less than the two-thousandth part of a second.
MORSE'S Gallery, 417 Montgomery St., San Francisco.

skapats och uttryckte sig som följer:

> The plates of the present work are impressed by the agency of light alone, without any aid whatever from the artist's pencil. They are the sun-pictures themselves, and not, as some persons have imagined, engravings in imitation.

En viktig del av fotografins tillmätta objektivitet återfinns i citatet ovan nämligen frikopplingen av fotografi från mänsklig aktivitet. Det är inte människan utan naturen som alstrar fotografiet. Det är inte människan utan maskinen som skapar fotografiet. Genom bland annat en positivistisk syn på objektivitet och sammanbindningen av syn och kunskap överförs den här frikopplingen också till läsningen av fotografier. Det är inte människan som tolkar utan fotografiet som återger fakta.

ATT LÄSA ETT FOTOGRAFI

En konstlärare till mig menade att en teckning kan ge ett porträtt som är mer likt den avbildade än vad ett fotografi kan åstadkomma. Han åsyftade att en teckning kan lyfta fram och förstärka abstrakta drag i de konkreta dragen som förtydligar personens mentala jag, ett porträtt som tecknar både människans inre och yttre. Om avsändaren (tecknaren) i det fallet ska lyckas överföra sin tolkning helt oförvanskad till mottagaren (betraktaren) bör de vara en och samma person och såväl teckna som betrakta inom en snäv tidsram; teckningen undgår inte en tolkning. Betraktaren av ett tecknat porträtt accepterar bilden som konstnärens tolkning och blir i bästa fall också medveten om sin egen tolkningsprocess. Betraktaren av ett fotografiskt porträtt däremot behöver nödvändigvis inte uppleva någon tolkning. Det är omedvetenheten om den egna tolkningen som kopplar fotografi till en sanning född ur en illusion om att fotografi inte tolkar; kameran fångar bara objektivt den verklighet som finns framför linsen. Det som finns på bilden upplevs som sant därför att medvetenheten om den egna tolkningsprocessen går om intet. Någonstans längs vägen glömmer man bort att för att någon ska vara "sant", så måste där finnas en upplevelse av sanning: en tolkning.

Främst bland de medverkande krafter som leder till tolkningar av det fotografiska mediet som objektivt är kanske framväxten av vetenskapsfilosofin positivism i samspel med den ekonomiska organisationen: produktionssamhället. Den positivistiska synen på fotografi följer med långt in på 1900-talets andra hälft. Det är inte förrän på 1960- och 1970-talen som ett mer gediget arbete kring fototeori och kritik kommer igång. I hermeneutikens kölvatten hålls begrepp som reflexion och självpositionering högt. Där träder ord som "verklighet" inte genom porten till någon text utan att först propert kläs i kostym av citationstecken. Vi har i varje fall några av oss – under 70-talet lärt oss att aldrig tala om eller nämna "verklighet" utan smärtsam intellektuell förlägenhet, skriver Don Slater. Frågan är dock om inte verklighet, sanning och objektivitet fortfarande envist kretsar i omlopp kring fotografi i vardagens praktik och reception trots decennier av akademisk kritik. I hjärtat av den etablerade myten om fotografisk sanning, menar Allan Sekula, finns en kvasiformalistisk idé om att fotografiets semantiska egenskaper kan härledas från bilden själv, ett antagande att fotografier har en inneboende mening.

Kan vi förstå något av ett fotografi allena? Vi kan beskriva det synliga men inte tolka utan att referera bortom det, och gränsen däremellan är sällan fast förankrad. Det är möjligt att frambringa upplysningar om ett fotografi som objekt genom att väga, mäta, undersöka papperskvalité och liknande. Men att försöka sig på en tolkning av ett okänt fotografis innebörd, enbart utifrån själva fotografiet, innebär att behöva utgå från ett antal antaganden, antaganden som man måste låta gälla för sanna om en betydelse ska vara möjlig att läsa in. Ett sådant antagande är att bilden faktiskt har en avsedd innebörd och att föremålen på bilden har en betydelsebärande relation till varandra, en inre kontext, vilket är långt ifrån självklart vad gäller fotografins skilda användningsområden. Den som försöker utläsa en betydelse ur ett enskilt fotografi kommer ideligen att konfronteras med att semantiska egenskaper är möjliga först då fotografiet sätts till en större helhet som sträcker sig utanför fotografiet som enskilt objekt. Enligt Victor Burgin blir vi medvetna om att vi väljer från en uppsättning möjliga alternativ och bidrar med information som inte finns i själva bilden då vi konfronteras med gåtfulla fotografier; bilder där de avbildade objekten inte omedelbart är uppenbara. Men, menar Burgin, med de flesta fotografier vi ser sker denna avkodning och tilldelning omedelbart, ej självmedvetet.

En av surrealisternas idéer var att ifrågasätta detta antagande om betydelse som bildramen implicerar genom att placera objekt utan uppenbar inbördes relation bredvid varandra, varav det mest anförda exemplet torde vara symaskinens möte med paraplyet på dissektionsbordet, en bild som surrealisterna lånade från författaren Comte de Lautréamont. Frontfiguren för surrealisterna Andre Breton höll 1934 en föreläsning över ämnet ”What is surrealism?” där han menar att ett av rörelsens mål är en önskan att fördjupa verklighetens fundament, att åstadkomma en klarare och på samma gång mer passionerad medvetenhet om världen, såsom den förnims genom sinnena. Surrealisternas försök att skapa betydelselösa budskap hade ett budskap, nämligen ifrågasättandet av den invanda läsning som de ansåg att betraktaren oreflekterat utför.

BLOTT DET SOM BERÄTTAR

Stillbildsfotografi liknas ibland vid frusen tid. Det innebär att ett enskilt fotografi skulle kunna sägas vara raka motsatsen till en berättelse som omtalas ska ha en början, ett slut och ett händelseförlopp som utspelas däremellan. En berättelse i sig, är dock inte nödvändigtvis betydelsebärande i inaktiv form utan får innebörd först när den kontextualiseras och används i ett visst sammanhang. Kontextlös är ingen bild säker på det öppna hav av betydelser där den driver i väntan på att seglas av nästa vind. Vi är alla medförfattare i de böcker vi skriver men, det finns olika grader av styrning från poesi till vetenskapliga texter. Och fotografiet? Det synliga kan inte berätta sin egen historia, bara människan berättar och skapar mening. Eller som Einar Økland skriver:

Eit bilde kan ikkje tale utan ord.
Minst eitt må det til.
Stundom meir enn tusen.
Bildet tar dei orda du har.

Kanske handlar det objektiva ögat i själva verket inte om huruvida vi är tillräckligt medvetna om att fotografier kan ”ljuga”. Kanske handlar det snarare om att det finns ett behov av den illusion om ett verklighetsnära uttryck som fotografi tycks kunna erbjuda. Även om objektivitet är en illusion, har perspektivet en beaktansvärd makt. Ögat förändras inte fysiologiskt men perception förändras med praxis. Fotografin har förändrat hur det perceptuella systemet används och hur det uppfattar. Vi har börjat se som våra medier ser, världen ser ut – och är annorlunda efter kamerans entré.

Victor Burgin, Allan Sekula och Don Slater medverkar alla i *Tankar om fotografi*, (red) Jan-Erik Lundström, (1993). Stockholm: Alfabeta

Folklivsarkivet med Skånes musiksamlingar

HUMANISTISKA OCH TEOLOGISKA FAKULTETERNA | LUNDS UNIVERSITET

ARKIVCHEF
Göran Sjögård
Tel: +46462223135

ARKIVARIE
Gabi Louisedotter Limbach
Tel: +462227568 (Folklivsarkivet)

ARKIVARIE
Patrik Sandgren
Tel: +46462223612

POSTADRESS
Folklivsarkivet med Skånes musiksamlingar
Box 117
221 00 Lund

BESÖKSADRESS
Porfyrvägen 20
224 78 Lund

E-POSTADRESS
expedition@folklivsarkivet.lu.se

ISSN 1652-5086

www.folklivsarkivet.lu.se

LUNDS UNIVERSITET

LUNDS UNIVERSITET

Box 117
221 00 Lund
Tel 046-222 00 00
www.lu.se

Layout: Marcus Lecaros, IT-enheten vid de humanistiska och teologiska fakulteterna. Tryck: Media-Tryck, Lunds universitet 2015